

MARTONYI JÁNOS

20 év után Közép-Európában

„A közép-európaiság mindenekelőtt lelkiállapot, érzés, hangulat. Ezért is hullámzik, erősödik s gyengül a körülmények változásaitól függően, ezért hiszünk benne időnként nagyon erősen, majd ezért gyengül benne bizalmunk. Sokan hisznek, hiszünk abban, hogy a hullámvás mögött van egy állandó elem, ami független a gazdasági és politikai tényezők alakulásától, a különböző együttműködési formák sikerétől vagy kudarcától, hiszen mélyebben gyökeredzik, és a szellem, a lélek birodalmában él.

Akik hisznek a közép-európai lélekben, időről időre számot kell hogy vessenek a külső valósággal is, és szembesíteniük kell ezt a lényegi, szellemi jelenséget a külső, azaz gazdasági és politikai realitásokkal.”¹

Több mint fél évtizede írtam ezeket a sorokat itt, az *Európai Utasban*, és azt követően is több alkalommal megkíséreltem ezt a szembesítést.² Nem kétséges, hogy a közép-európai országok bekerülése az Európai Unióba alapvetően új helyzetet hozott létre, megváltoztatta nemcsak a politikai és gazdasági feltételeket, hanem azokra a hangulati és érzelmi tényezőkre is hatott, amelyek nélkül nem lenne Közép-Európa, és mi sem lennénk közép-európaiak. Márpedig Európának ezen a táján nemcsak a politikai, gazdasági, szociális helyzet változik és hullámzik évszázadok óta, hanem a hangulataink is, sokszor lényegesen nagyobb kilengéssel, mint maga a valóságos helyzetünk. A „fent” és a „lent” állapotát mi erősebben éljük át, hangulataink és érzelmeink általában túllépnek a sikerünk vagy a kudarcunk tényleges mértékén. A sikereinket gyakorta hajlamosak vagyunk eltúlozni, de a történelmi kudarcaink egyidejű aggodást és szorongást is belénk égettek: alakulhatnak-e egyáltalán kedvezően a dolgaink, és ha jobban mennek a dolgok, mikor indul meg ismét hanyatlásunk és lemaradásunk.

Öt évvel az európai újraegyesítés után megváltozott helyzetben, de hasonló kérdéseket kell feltennünk, mint az elmúlt évtizedek során. Van-e olyan politikai

Martonyi János

és gazdasági realitás, hogy Közép-Európa? Létezik-e még az a lelkiállapot, érzés, hangulat, amely képes valami sajátos identitássá sűrűsödni, amely a hasonló történelmi örökségre és a vesztesek és győztesek közös sorsára épül? Sikerült-e előrelépünk az intézményi és jogi feltételek létrejöttét követően a legszélesebb értelemben vett tényleges felzárkózási folyamatban? Javult, vagy romlott hírünk a világban? Vannak-e még közös érdekeink, amelyeket az európai integrációs folyamaton belül is együttesen kell képviselnünk? Meg kell-e őriznünk azokat az együttműködési formákat, amelyeket az elmúlt húsz esztendőben, de a tagságot megelőzően építettünk ki? Erősödnek-e vagy gyengülnek-e feszültségeink, hogyan és miként tudjuk azokat kezelni? Ne zárjuk le a sort, és lássuk be, hogy a fenti kérdések egyikét sem tudjuk kimerítően és megnyugtatóan megválaszolni.

Közép-Európa létét tagadni éppen olyan hiábavaló, mint – hogy a feszültségeket se kerüljük meg – azt tagadni, hogy a Kárpát-medence földrajzi, történelmi és gazdasági realitás. Szerencsére a valóság általában nem a politikai nyilatkozatoktól függ, és célszerű, ha inkább a saját szemünknek hiszünk. El kell látogatnunk

1 Martonyi János, Hogyan tovább Közép-Európa? *Európai Utas*, 2003/2

2 Még egyszer Közép-Európáról, *Polgári Szemle*, 2007 április, Mi lesz veled Közép-Európa, *Figyelő*, 2008/31

például Temesvárra és Szegedre, Nagyváradra és Debrecenre, Kassára és Miskolcra vagy éppen bármely más Kárpát-medencei városba, és látni fogjuk, hogy ez a realitás a városban beszélt többségi nyelvtől, valástól, sőt államhatalomtól függetlenül létezik. A közép-európai realitás érzékeléséhez pedig mindössze át kell kelnünk a Kárpátokon, el kell mennünk például Krakkóba (ha sietünk, még a bezárásra ítélt magyar konzulátust is meg tudjuk látogatni), de indulhatunk nyugati, déli vagy akár keleti irányba is.

Az európai integráció teremtette közös politikai és intézményi keretek következtében a természetes fejlődésből az következne, hogy a közép-európai országok és régiók az európai integráció folyamatának szélesebb összefüggésén belül közelebb kerülnek egymáshoz. Valójában nem ennyire egyértelmű a helyzet, hiszen az a tény, hogy a közös dolgaink túlnyomó többsége egy szélesebb érdekrendszerbe kerül, és az érdekek egyeztetése jelenleg huszonhét tagállam bonyolult viszonyrendszerében zajlik, az egymástól történő távolodást is serkentheti. A közeledés és távolodás szempontjából az igazi kérdés sokunk szerint nem az, hogy az egyes országok kormányai hogyan alakítják az úgynevezett nagypolitikát, hanem az, hogy a valóságos világ, a gazdasági élet, az önkormányzatok, a civilek világa közeledik-e egymáshoz, felismeri-e mindazt, ami összeköt és ami nemcsak megőrzésre, hanem továbbfejlesztésre is érdemes, legyen szó kultúráról, kereskedelemről, tőkeáramlásról és legfőképpen az emberek és gondolataik áramlásáról.

A felzárkózás kérdését általában a gazdasági felzárkózáson keresztül, ezen belül is a gazdasági növekedés ütemén keresztül közelítjük meg, jóllehet tudjuk, hogy a tényleges integrációnak korántsem ez az egyetlen tényezője, és a szó igazi értelmében vett újraegyesülés legalább annyira függ a politikai, intézményi kultúráról, valamint magától a szó szűkebb értelmében vett kultúráról, mint az egyébként jelentős mértékben külső tényezők befolyása alatt álló gazdasági fejlődéstől. Mégis, amit mérni tudunk, az a gazdasági növekedés vagy újabban csökkenés mértéke. Az adatok részletes ismertetése nélkül is látható, hogy a globális pénzügyi és gazdasági válság bekövetkezése előtt az új tagállamok növekedési üteme lényegesen meghaladta a régi tagállamok, illetve az Európai Unió átlagát, egyes közép-európai országok növekedési üteme pedig annak többszörösét tette ki. Ma már látszik, hogy ennek a gyors növekedésnek komoly kockázata is voltak, amelyek részben már bekövetkeztek nemcsak a gazdaság, hanem a fizetendő társadalmi ár tekintetében is. A válságot megelőző évek gyorsabb

közép-európai növekedése alól egyetlen jelentős kivétel volt, mint tudjuk, Magyarország. Ami pedig a válság hatását illeti, a 2009-es előrejelzések szerint a közép-európai országok gazdasági visszaesése lényegesen csekélyebb lesz, mint a nyugat-európai országoké. Látványos kivételt jelentenek a balti országok, ahol a GDP csökkenése előreláthatólag kétszámjegyű lesz, ez azonban az új tagállamok átlagát döntően nem befolyásolja, mivel a nagyobb gazdaságok – kivétel természetesen ismételtén Magyarország – a nyugat-európai átlagnál lényegesen alacsonyabb csökkenést szenvednek el (Lengyelország –1,4%, Csehország –2,7%, Szlovákia –2,6%). Mindez persze csak előrejelzés, és nagy kérdés, hogy hogyan vészeli át Európa és ezen belül Közép-Európa a válság esetleges mélyülését 2009 második felében vagy akár 2010-ben. Az igazi gond az, hogy Közép-Európában a válság egy lendületes növekedést állított meg, és jelenleg nehezen mérhetők fel a megtorpanás, sőt visszaesés gazdasági, társadalmi és politikai következményei.

Közhely, hogy a közép-európai országokban lényegében sikeresen létrehozott demokratikus politikai intézményrendszer európai politikai kultúrával történő megtöltése és működtetése komoly gondokat mutat. Az is lehet persze, hogy az intézmények működése meglepően jól indult, és ez mindenkiben azt a meggyőződést keltette, hogy a politikai átalakulás megtörtént, a demokrácia, mint az emberi társadalom létezésének természetes állapota, külön erőfeszítéseket nem igényel. (Adott esetben – minden előzmény és hagyomány nélkül – megfelelő katonai jelenléttel Irakban is bevezethető. A történelmi ismeretek teljes hiányát jelezte egyébként az a neokon érvelés, hogy Irakban azért lehet bevezetni könnyűszerrel a demokráciát, mert ugyanez – a demokratikus hagyományokat nélkülöző – közép- és kelet-európai országokban is sikerült.) A hiányosságok és tagadhatatlan visszalépések ellenére továbbra is úgy látom, hogy a közép-európai országokban létrejött demokratikus politikai rendszerek semmivel sem működnek rosszabbul, mint a nyugat-európai politikai rendszerek, ha ezt az összehasonlítást történelmi távlatban végezzük el, és kiterjesztjük a nyugat-európai országok II. világháború utáni történetének egészére. (Átlagosan kilenc havonta változó kormányok, polgárháborús állapotok, terrorizmus, politikai gyilkosságok, általános sztrájkok stb.) Az elmúlt húsz esztendő története Közép-Európában nem mutatott hasonló fejleményeket, az átalakulás mindenütt sima és „bársonyos” volt, igaz, hogy ezt egyesek utólag túlságosan bársonyosnak ítélik. A 2009-es európai parlamenti választások

Magyar külügyminiszterként Bronisław Geremekkel 2000-ben

eredménye pedig különleges figyelmet érdemel, mivel részben eltérő okokból, de hasonló változások mentek végbe mind a nyugat-európai, mind pedig a közép-európai országokban. Ha a június 7-i jelentős elmozdulás a hagyományos jobbközép javára és az európai baloldal hátrányára tartós folyamatot jelez – márpedig jó néhány körülmény erre utal –, akkor a hagyományos pártszerkezetek lényegesen átalakulnak. A marxista gyökerű, később megreformált európai baloldal ugyanis számtalan metamorfózisa, a '68-as mozgalom szélsőségei, majd a harmadik út egyre erősebben neoliberalisba hajló kalandja után kiüresedett, nincs üzenete, illetve hagyományos üzeneteit a választók jelentős része nem vagy egyre kevésbé hiszi el. Így következhetett be, hogy az európai baloldal éppen akkor szenvedte el történelmi vereségét, amikor az európai gazdaság mélyülő válságban van, a foglalkoztatás drámaian csökken, a társadalmi feszültségek elkerülhetetlenül erősödnek, a szabad piacgazdaság elsősorban a jobbközép által képviselt alapvető értékeit és tételeit egyre többen, egyre erőteljesebben kérdőjelezi meg, és amikor hónapok óta az elemzők azt jelzik előre – sőt, a józan eszből is ez következett volna –, hogy a válság a baloldalnak kedvez, ezen belül pedig elsősorban a kormányon lévő jobbközép pártok helyzete fog gyengülni. Ennek pont az ellenkezője történt, azzal az eltéréssel, hogy nemcsak a kormányon lévő jobbközép pártok erősödtek a baloldal rovására, hanem a tagállamok többségében az ellenzékben lévő jobbközép

pártok is. Ugyancsak figyelemre méltó, hogy európai szinten a szélsőjobb oldali pártok nem tudták elérni a remélt áttörést.

A modern baloldal történetét persze – amint azt 2006 szeptembere óta tudjuk – más fogja megírni, így ne is menjünk az egyébként nagyon izgalmas részletekbe, abba például, hogy hogyan váltotta fel a sötét-kék ingeket és gyűrött sportzakókat a miniszterelnökök és kancellárok Pierre Cardin öltönye, kifogástalan nyakkendője, majd a leköszönés után különlegesen jól fizetett állása.

Ennél sokkal izgalmasabb, hogy hogyan alakult az elmúlt években és különösen 2009. június 7-én a közép-európai országok baloldali, ezen belül a poszt-kommunista nómenklatúra pártok helyzete. A lengyelországi összeomlás már évekkal ezelőtt megtörtént, és június 7-ével hasonló fejlemény következett be Magyarországon és kisebb mértékben Bulgáriában. A magyar példa egyértelműen jelzi, hogy két évtized után bekövetkezett az utódpartok alkonya, és ez együtt jár a politikai pártok szerkezetének alapvető átalakulásával. Az a tény, hogy a jobbközép több mint háromszor annyi szavazatot kapott, mint a posztkommunista nómenklatúra pártja, egyértelműen jelzi, hogy közel másfél évtized után megszűnőben van a magyar politikai szerkezet végletes és végzetesnek tűnő kétosztatúsága, amelyben két meghatározó szereplő vívja váltakozó sikerrel és eszközökkel élet-halál harcát. Az utódpart veresége nemcsak annak tulajdonítható,

hogy több mint hét éven keresztül katasztrofális gazdaság- és társadalompolitikát folytatott, hanem annak is, hogy eszközeiben messze túllépett a demokratikus politikai rendszer keretein, világossá tette, hogy a parlamentáris demokrácia rendszerét olyan megszeghető játékszabálynak tekinti, amelyet csak a látszat kedvéért, legjobb esetben formailag kell betartani, a tartalmat illetően pedig kizárólag a hatalom és az attól elválaszthatatlannak tekintett anyagi haszonszerzés a meghatározó. Ez pedig nem nyugat-európai, nem is közép-európai, hanem az a keleti kultúra, amely többek között a Magyar Kommunista Pártot jellemezte 1945 és 1947 között. Kétségtől elhúzódott az az időszak, amíg az utódpartitizálásának igazi természete a széles közvélemény előtt is világossá vált, de miután ez bekövetkezett, nehéz azt feltételezni, hogy ez a folyamat és az erre épülő felismerés visszafordítható, illetve megváltoztatható.

A magyarországi helyzeten túlmenően Közép-Európára nézve általában is megállapítható, hogy húsz esztendő kellett ahhoz, hogy az „ancien régime” struktúrái lassan-lassan háttérbe szoruljanak és leépüljenek, az átmenet időszakában létrejött politikai szerkezet átalakuljon, és megszülessen az a komplexus nélküli generáció, amelynek politizálását már nem a korábbi negyven évvel történő állandó összehasonlítás és nem is általában a totális rendszerekhez történő viszonyulás kényszere határozza meg. Új politikai erők és mozgalmak jönnek létre, amelyek kilépnek a múlt kalodáiból, abból a szellemi restségből, amelyet ez az összehasonlítási és önmeghatározási kényszer váltott ki. Ha ez megtörténik, ezzel Közép-Európa megkapja azt a lehetőséget, hogy a politikai kultúra és gondolkodás terén is túllépjen komplexusain, és meginduljon a tényleges felzárkózás útján, akár még úgy is, hogy tanítványként megelőzi híres mesterét (ahogy ezt egy totális diktatúra labdarúgó-válogatottja 1953-ban Angliával megtette). A jó hír tehát az, hogy nagy valószínűséggel lezárult az átmenet első két évtizedes szakasza, a posztkommunista nómenklatúra pártjai elvesztették hatalmukat. A „rossz hír” viszont az, hogy az átalakuló politikai szerkezet működtetéséhez új gondolatok kellenek, és a múlt árnyaitól, előítéleteitől, hisztériáitól meg kell szabadulni, függetlenül attól, hogy azok melyik történelmi korszakban gyökereztek.

A gazdasági és a politikai felzárkózásunk fenti elemeinek rövid felvillantása azt az állítást kísérte meg megalapozni, hogy a közép-európai beilleszkedés számos gondunk és hiányosságunk ellenére nem torpant meg, a globális pénzügyi és gazdasági válság

sem állította meg a gazdasági felzárkózást, a politikai szerkezet és kultúra területén pedig a közép-európai országok részben az elmúlt években, részben pedig az elmúlt hetekben kaptak egy lehetőséget, amellyel – ha élnek vele – megtölthetik tartalommal azokat az intézményi és jogi kereteket, amelyeket öt esztendővel ezelőtt Európa újraegyesítésével kaptak.

A fenti következtetés talán azért is tűnik meglepőnek, mert hírünk a világban ritkán volt rosszabb, mint jelenleg. Ez nem kizárólag Magyarországra, hanem Közép-Európára és az új tagállamokra is vonatkozik, igaz, változó mértékben. A lengyelek követelőznek (bár újabban javultak), a csehek megbízhatatlanok, és az EU-elnökségük kellős közepén buktatják meg a kormányukat, a magyarokról megjelent híreket, torz, hamis és egyoldalú írásokat talán felesleges ismételni. Az igazi kérdés az, hogy mi az oka ezeknek a vitathatatlanul eltúlzott, a tárgyilagosságot nélkülöző, jó esetben felszínes és tájékozatlan, rossz esetben tudatosan torzító és rosszindulatú írásoknak. Az okok, főleg a mélyebb okok elemzését nem tekintem feladatomnak, célszerűbb ezt a történészekre és a kollektív tudatalatti összefüggéseiben is járatos pszichológusokra bízni. Mindez persze nem jelenti azt, hogy nem kell ez ellen tennünk, és ez lehetne, kellene hogy legyen a közép-európai együttműködés egyik fontos területe, ahol tárgyszerűen, higgadtan, a tények és az érvek megfelelő bemutatásával megkíséreljük megengedni e hamis képet.

A kép fontos, de még fontosabb a valóság. Mi az új tagállamok hozzájárulása az európai építkezéshez? Valóban az európai integrációs folyamat új energiaforrása lettünk, amint ezt ígértük? Adtunk-e tehát új lendületet az európai integrációnak? Ezekre a kérdésekre nehéz igenlő választ adni. Igaza van Csaba Lászlónak, amikor azt írja, hogy „Az új tagállamok nem bizonyultak képesnek arra, amit a csatlakozáskor föl vállaltak. Nem képesek ugyanis belépni az EU mélyüléseként létrejött valutablokkba, nem képesek teljesíteni a lisszaboni célkitűzéseket sem a foglalkoztatás, sem a K+F terén, és emellett nem váltak az európai egységesülési folyamat zászlóvivőjévé sem a közös kül- és biztonságpolitika, sem pedig a belügyi és igazságügyi együttműködés terén.”³

Pedig a történelmi tapasztalataink segíthetnének bennünket abban, hogy gazdagítsuk és erősítsük az egységesebb Európa megteremtésének folyamatát. Sokszor emlegetjük, hogy az 1867. évi XII. törvényünk, amely a „közös érdekű viszonyok”-ról szól, valamint a XVI. törvényünk, amely a vám- és kereskedelmi szövetséget,

3 Csaba László, Kisiklás, *Figyelő*, 2008/20

A taszári bázison 1999-ben

tehát a vámuniót hozta létre, a római szerződés alkotói számára is mintául szolgálhatott volna. A két világháború és a Vörös Hadsereg megjelenése ugyan évtizedekre visszavetette a fejlődésünket, mégis ennek a közös elnyomatásnak az élménye is hozzájárult a közép-európai gondolat, érzés és hangulat fennmaradásához. A totális rendszerek egyértelmű elítéléséhez talán kellett is a közép-európai történelmi tapasztalat, hiszen mint látjuk, Európa boldogabb fele, amely ezt a tapasztalatot nem élte át, nehezen képes megérteni a mi tragédiáinkat és a mi érzékenységünket. Európának persze nemcsak a mi történelmi tapasztalatainkra, hanem tényleges gazdasági, politikai és intézményi hozzájárulásra is szüksége van. E hozzájárulásnak természetesen minden egyes közép-európai országban megvannak a belső feltételei, a gazdaság dinamizálása, a versenyképesség fokozása, a foglalkoztatottság növelése, az intézményi-jogi kultúra erősítése, az állami bürokrácia csökkentése, a korrupció visszaszorítása, a népességfogyás lassítása és megállítása, és talán legelsősorban a hitelesség és a bizalom helyreállítása önmagunkban és egymásban.

A közép-európai hozzájárulás egészének növelése pedig alapvetően két lényeges tényezőtől függ. Az egyik a közép-európai összetartozás és együttműködés erősítése, mivel nélkül elképzelhetetlen meghatározott kérdésekben történő közös érdekérvényesítés és az európai folyamatoknak, a jelenlegi és jövőbeli közös politikáknak a befolyásolása. Az együttműkö-

désre épülő közös hozzájárulásra építhetők a közös sikerek, amelyek Közép-Európa egészének szerepét és súlyát növelhetik. A feszültségeink okos, de különösen az emberi jogok területén minden megalkuvást kizáró kezelése, a markáns közös érdekérvényesítés és a közép-európai szempontok határozott európai szintű megjelenítése egy sor területen hozhat konkrét eredményeket. Óriási az elmaradásunk például az észak–déli irányú infrastruktúra területén, legyen szó autópályákról, vasútvonalakról vagy éppen kőolaj- és gázvezetésekről. Ami a vasutat illeti, sem a háború utáni negyvenöt, sem pedig az azt követő húsz esztendő nem volt arra elegendő, hogy például a Szeged–Temesvár közötti vasútvonalat – a felrobbantott vasúti híddal együtt – újjáépítsük. (A szakemberek szerint nincs is már erre szükség... Lehet. De mi van helyette?)

A másik alapvető tényező, hogy a közép-európai országoknak egységesen fel kellene ismerniük azt az alapvető érdeküket, amely az integrációs folyamat erősítéséhez és mélyítéséhez fűződik. Különös, hogy akkor, amikor végre megoldódni látszik a lisszaboni szerződés ügye, a Közép-Európa közepén lévő ország államfője támaszt nehézségeket, és játssza el Európa első számú, de mindenképpen a legfeltűnőbb euroszkeptikusának a szerepét, megelőzve és egyben zarba hozva ezzel legeuroszkeptikusabb brit kollégáit is. A britek pedig túlélnének egy többsebességes, sőt többszintű Európát is, London minden valószínűség

szerint a válság ellenére pénzügyi központ marad, és soha nem lesz olyan atlanti szövetség, amelyből az Egyesült Királyság hiányozna. Ezzel szemben, ha az integrációs folyamat megreked, és előtérbe kerül a lopakodó, majd egyre nyilvánvalóbb széttöredezés, akkor Közép-Európának semmi esélye sem lesz arra, hogy felzárkózását felgyorsítsa vagy folytassa, és ne kerüljön ismételtén a gazdasági és politikai perifériára. Ha az európai integrációs folyamat bajba kerül, a legnagyobb vesztes Közép-Európa lesz, a világ halad előre a maga multipoláris, heterogén és globális rendszerében, legfeljebb a jövő egy kicsit kevésbé lesz európai és csekélyebb szerepet fognak játszani az európai értékek és normák. Ma lépten-nyomon halljuk az Atlanti-óceán túloldaláról is, hogy Közép-Európa elveszítette jelentőségét, érdekes és kellemes régió, de alapvetően a globális folyamatok, kihívások és dilemmák szempontjából irreleváns.

Közép-Európa a globális relevanciáját az európai integrációs folyamat erősítésén keresztül nyerheti vissza. Ezt diktálják egyébként alapvető érdekei is, hiszen mi vagyunk elsősorban érdekelt az új közös politikák létrehozásában, a közös kül- és biztonságpolitika tartalommal való megtöltésében és a közös új energia-politika kialakításában. Mi részesülünk elsősorban a szolidaritás elvére épülő kohéziós politika előnyeiből, és nekünk van – ugyan változó mértékben – szükségünk egy hatékony közös mezőgazdasági politikára is, és nekünk kell a figyelmet arra felhívni, hogy az élelmiszer-ellátás a következő évtizedekben az ivóvízhez és az energiához hasonló globális stratégiai kérdés lesz, a mezőgazdaság pedig az élelmiszer-ellátáson túl a közös európai kultúránknak, örökségünknek is része.

Közép-Európa relevanciáját tehát korántsem zárólag, de elsősorban az európai folyamatokhoz történő hozzájárulása adja. Európa gazdasági és stratégiai térvészése pedig nyilvánvaló tény, de nagyon nagy hiba lenne ebből a „Nyugat alkonyára”, Európa irrelevanciájára következtetni. A sok adat között sokszor elsikkad az a tény, hogy az Európai Unió bruttó hazai összterméke körülbelül 15 százalékkal haladja meg az Egyesült Államokét, és ezen lényegesen a válság sem fog változtatni. A transzatlanti világ teljes hazai össztermékének a világ GDP-jében való részesedése az elmúlt tíz esztendőben valóban 60 százalékról körülbelül 55 százalékra csökkent, és valószínűsíthető, hogy a válság eredményeként ez a részesedés akár 50 százalék alá is süllyedhet. Ezzel párhuzamosan növekszik meg Kína, India, Brazília és Oroszország részesedése, ami jelenleg mindösszesen 15 százalékot tesz ki. A gazda-

sági világrendszer egyik szembetűnő egyensúlyhiánya éppen abban áll, hogy e viszonylag alacsony GDP-részesedés ellenére a négy BRIC-ország a világ összes devizatartalékainak 40 százalékát tartja kézben.

A válság okozta légörvény még kavarog, nem látjuk még világosan, mi lesz a vihar utáni helyzet. Annyi azonban már megkockáztatható, hogy a szociális piacgazdaságnak a II. világháború után kialakult rajnai modellje és legfőképpen az amögött álló értékrend nagyobb erkölcsi és szociális tartalékokkal, következőképpen erősebb politikai stabilitással rendelkezik, mint más, gyors gazdasági növekedést mutató, de sok szempontból törekeny és az Európában ismert „automatikus stabilizátorokat” nélkülöző rendszerek. Európa ereje pedig éppen ebben rejlik. A felelős és fenntartható szociális piacgazdaság biztosította eddig a legemberibb életet és a legjobb életminőséget, ideértve azt is, hogy az egy főre eső környezetszennyezése ennek a modellnek az Egyesült Államok által kibocsátott szennyezés felét sem éri el. (Valamennyi, az élet minőségével összefüggő mutató tekintetében – várható élettartam, élve születések aránya, egészségügyi ellátás stb. – az európai adatok jobbakként, mint az amerikaiak.) Mindez korántsem jelenti, hogy mi vagyunk a világon a legjobbak. De nem vagyunk a legrosszabbak sem, és az utóbbi években létrejött multipoláris rendszernek Európa is nélkülözhetetlen („indispensable”) szereplője. (És ha már a multipoláris rendszerről esik szó, érdemes megjegyezni, hogy e sokszereplős képlet mögött bipoláris szerkezetek is meghúzódnak. Továbbra is bipoláris a világ a nukleáris robbanófejek területén, ahol az Egyesült Államok és Oroszország a világ elpusztításához szükséges mennyiség többszörösével rendelkezik. Sok szó esik arról, hogy a globális kihívások, elsősorban a klímaváltozás terén a G2, tehát az Egyesült Államok és Kína viszonya lesz a meghatározó.) A multipoláris rendszer egyik legfontosabb sajátja, hogy a főszereplők egyszerre függenek egymástól, és egyszerre korlátozottak a lehetőségeik, hogy akaratukat a másik vagy a többi félre rákényszerítsék.

Közép-Európa valójában senkire sem kívánja rákényszeríteni akaratát, de szeretne végre külső fenyegetések és beavatkozás nélkül felzárkózni a világ legfejlettebb országaihoz, hiszen egy évezreddel ezelőtt, majd legutóbb öt évvel ezelőtt erre kapott történelmi esélyt. És ha ez sikerül, akkor talán még a Szeged–Temesvár közötti vasútvonalat is felépítjük. Ha másként nem, legalább virtuálisan.

